

התיישבות הקבע של יהודים בסלופסק (בגרמנית: Stolp) החלה במאה ה-18. בפרק הזמן 1705 ל-1715 לערך התגוררה כאן משפחתו של אהרון יעקב. עד מהרה הופיעו אחרים, אמסל ליבמן ויוסף וולף מוזס. ב-1736 התגוררו בסלופסק 27 יהודים.

השלב העיקרי בהתפתחותה של הקהילה חל במאה ה-19. ב-1816 מספרם של היהודים גדל עד 130 וב-1840 היו אלה 363, ב-1874-879 וב-1895- אלף (ארבעה אחוזים). החל מסוף המאה ה-18 החלה להתהוות התשתית הקהילתית והחלו בהעסקתם של פקידי הקהילה. ב-1820 בקירוב ערכו את תקנון "הקורפורציה", והחל מ-1847 של קהילה דתית. היא כללה מלבד סלופסק גם את בודובו, דאמנו, גובצ'יצה, גרדנה ויילקה, לופאבה, מיקורובו, דנביצה קשובסקה, סטוביינצ'ינו ואוסטקה.

מ-1796 עד 1826 בקירוב, קספר יעקב כהן שמוצאו היה מטשצ'יאנקה, כיהן כמורה, כחזן וכשוחט. עבודת האל, לסירוגין, נוהלה בתחילה בדירות פרטיות. ב-1841 ד"ר יוסף קליין התמנה לרב והוא כיהן משך 20 שנה. במשך הכהונה שלו, ב-1842, קם בית הכנסת הראשון בסלופסק, שנמצא ברוב של הרחובות דהיום פילמובה, פיקיילקה, במה ו-ווארנסקייגו. בית כנסת נוסף, ברחוב נייזליקובסקי דהיום, קם ב-1902. היה זה בניין מפואר שיכול היה לכלול באולם התפילה שלו 400 מקומות ישיבה לגברים ו-300 לנשים. גם אולם ישיבות התמקם בו ושם מועצת הקהילה קיימה את דיוניה. לצד בית הכנסת, בנו בית קהילתי, היכן שהתגורר גם החזן. בחצר נמצא בית מטבחים לעופות. בשנות ה-90 של המאה ה-19 נבנה בית מטבחים לשחיטת בקר. הסוחר רפאל וולף מימן בתחילת 1900 מושב זקנים, שליד רחוב לוטסוואבסקייגו 4 דהיום. ב-1933 בית הכנסת הוסב לדירות יהודים, אשר איבדו את דירותיהם כתוצאה מפעולות המשטר הנאצי.

במאה ה-19 יהודי סלופסק יצרו מגוון של ארגונים, ובחלקם נתנו גושפנקא ארגונית לאגודות הדתיות הקיימות. היו אלה בין השאלה "החברה קדישא" (*Chewra Kadischa Verein*), אגודת הנשים היהודיות (*Frauen Verein*), אגודת ההיסטוריה והספרות היהודיות (*Verein*)

(für jüdische Geschichte und Literatur); בשעת מלחמת העולם הראשונה הוקם מועדון הספורט היהודי. עד שנות ה-30 של המאה ה-20 פעלו בית הטיפול בזקנים (Lange Straße, היום רחוב דווגה) וכן בית ספר יהודי (ב-Schillerstraße).

כבר ב-1881, חבל סלופסק, בדומה ליישובים אחרים של חבל פומרניה, עבר גל של התפרעויות אנטישמיות. המאה ה-20 הביאה לירידת האוכלוסייה היהודית. ב-1914 בסלופסק התגוררו כ-500 יהודים. ב-1927-400 (אחוז אחד), ובאוגוסט 1939-215. החל מ-1933 החלו הרדיפות; הקהילה איבדה הרבה מחבריה, משפחות רבות נסעו לברלין ולערים אחרות ואחרים היגרו. מה שמכונה "ליל הבדולח" מ-9 ועד 10 בנובמבר 1938, הארגונים הצבאיים של ה-SA ופעילים נאצים אחרים הרסו חנויות, שכבר לא היו רבות, שהיו בבעלות יהודית. הציתו גם את בית הכנסת. אז מכבי האש לא כיבו את השריפה, הם רק דאגו שהאש לא תעבור לבתים הסמוכים. בני הקהילה היהודית אולצו לשלם בעד פירוקו של בית הכנסת וניקוי הרחוב ולאחר מכן נעצרו. בתחילה מצאו את עצמם בבית כלא בסלופסק ולאחר מכן הגיעו גורשו למחנה הריכוז הנאצי הגרמני זקסנהאוזן.

ביום ה-10 ביולי, 1942, כל יהודי סלופסק שגילם מתחת ל-65 רוכזו בבית הספר שברחוב דאוטימי ולאחר מכן גורשו למחנה הריכוז הנאצי הגרמני אושוויץ. הנותרים גורשו בעיקר לגטו טרזין בצ'כיה, ובודדים- לסניף מחנה שטוטהוף בסלופסק, שנוסד ב-1944 בשטח מפעל לתיקוני מסילת הברזל שברחוב קולונטאיה. שם הוחזקו 620 יהודים אסירים מגרמניה, הונגריה, ליטא, לטביה ואסטוניה.

בתום המלחמה בסלופסק התגוררו מעט יהודים. בינואר 1946 היו 46 מתוכם, במאי 1946-87, והחל מהמחצית השנייה של 1946 עד אביב 1947-113. עד סוף 1948 מספרם התקבע על רמה של 24-22 בני אדם. היו אלו יהודים שבאו ממקום אחר, מקצוותיה השונים של פולין, שהיו כפופים מבחינה ארגונית לוועד היהודי המחוזי בגדנסק.

בית העלמין היהודי בסלופסק נוסד ב-1815, כתוצאה מהכנות שננקטו שנה מוקדם יותר. מוקדם יותר הקהילה השתמשה בבית עלמין שהיה מרוחק כ-60 ק"מ, בלמבורק ובבתי

העלמין האחרים בסביבה. עוד ב-1815, אחד מיהודי סלופסק נטמן בבית עלמין שהיה מרוחק כ-7,5 קילומטר מהעיר בכפר סטייננצ'ינו.

בית העלמין היהודי בסלופסק ממוקם על חלקה לא גדולה באורך 140 רגל וברוחב של 70 רגל, ונמצא ב-Freyschmidtweg - רחוב קטנטן שמתפצל מפינת הרחובות קשובסקה ומאדלינסקייגו של היום (כתובת דהיום: רחוב קשובסקה 6). על המפות משנות ה-20 עד ה-40 של המאה ה-20 לבית העלמין יש צורה מרובת זוויות, המתקרבת לטרפז. הקבורה הראשונה, של הינדה אברהם, התקיימה באוגוסט 1815; היא נפטרה בגיל 71. כמה שנים מאוחר יותר נטמן כאן יושב-ראש הקהילה היהודית יוסף ליפמן. ב-1821 בית העלמין בסלופסק נהרס וחומתו נחרבה; למרות שהוצב על כך פרס, מבצעי הפשע לא זוהו. בין השנים 1907-1908, בשטחו של בית העלמין נבנה בית גבה קומות העשוי אבן, ששימש לטהרה, לפי הפרוייקט של א. חוסר. בקומת הקרקע שטפו את המתים וכן החזיקו ברכב לוויות, הטקסים התקיימו בקומה למעלה. האתר, שנשתמר עד ימינו, נמצא בשכנות לשער ברזל כבד, אשר גם שרד, כשהוא מהווה קטע מגידור משנת 1908 לערך. בית הטהרה נרשם למרשם האתרים לשימור על יסוד החלטה מספר 978 מ-5 במאי 1980. מן המפות עולה שמסביב לגבולות הפנימיים של בית העלמין הובילו שבילי בית העלמין המקוטעים על ידי קווים מנוגדים כלשהם. השטח כוסה בצמחיית נוי, לבטח בשיחים ובעצים.

ביום ה-14 במאי 1941 שלטונות הקהילה ובראשם אמיל גוטצ'אלק אולצו על ידי השלטונות הנאציים למכור ולוותר על חלק מבית העלמין ששטחו 0,7 ההקטר. קרוב לוודאי, באותה התקופה החלק הדרומי חובר לבית הקברות של כנסיית מריה הקדושה (St. Mariengemeinde) וב-1942 החלק האמצעי והצפון-מערבי, יחד עם בית הטהרה, בשטח של 0,28 הוחכר או הועבר לגן בית העלמין אלברט ריץ. עד מהרה, הוא הגיש לשלטונות בקשה לבניית סדנת זגגות ומרתף ובעבודות הבנייה הוא השתמש באבנים ובעצים שנמצאו בשטח בית העלמין. ביום ה-12 בינואר 1943 השלטונות הסכימו להסב את בית הטהרה לדירות עבור עובדי כפייה מחו"ל.

לאחר ההשתלטות ב-1931 על בית העלמין, החלק הנותר, בשטח כולל של 0,16 ההקטר, נותר בבעלותה של הקהילה. החלק המלא בקבורות מהשנים 1900-1942, היה אמור לשרת באופן זמני את מטרות הקבורה. המצבות בעלות הערך הגבוה יותר, מהשטח הזה, הוסרו עוד לפני 1945 והשאר הצמיח צמחיית פרא עם הזמן. בשנות ה-70 של המאה ה-20 כל השטח נשדד והועברה אליו קרקע ממקום אחר. באותה תקופה כמחצית מבית העלמין (חלקה 5/5) נתפסה לצורכי בית הקברות הכללי, גם המצבות שהתקיימו עד אז הוסרו (לזמן לא רב לפני החיסול וארצ'יסלאב מכאורה ביצע את התיעוד המצולם). בבית הטהרה למשל התמקם סניף של משרד לשיקום העתיקות בגדנסק.

כתוצאה משינויים כל-כך גדולים, גבולות בית העלמין נמחקו באופן חלקי. הם ברורים מכיוון מערב בתור רחוב וגדר, מכיוון צפון-רק הגדר, ממזרח-יסוד של תל בתחום בית העלמין הכללי דהיום, החל מכיוון דרום (בקירוב)- על ידי שבילי בית העלמין עצמו. השטח עצמו הועבר שינוי מהותי או נהרס. בשכנות לבית הטהרה (חלקה מספר 5/4) קיים בניין חנייה מודרני ובחלקו המרכזי- ממערב (חלקות 5/7, 5/6) שטח מצמיח דשא עם ירק גבוה בשוליו, ובחלק הדרומי והמזרחי פועל בית הקברות הכללי.

רק בשנות ה-90 של המאה ה-20 בית העלמין היהודי בסלופסק זכה להנצחה. צורתה של הנצחה זו היא לוח זיכרון בצורת אסטלת אבן ועליה הכיתוב: "לזכר היהודים/ שעצמותיהן/ נחות/ באדמה זו/ התושבים והשלטונות/ של העיר סלופסק/ 1994". כרגע בבית הטהרה ישנו מען של עמותת "בית מפגש תרבויות". הופקדו שם קטעים של מצבות שבורות, הנושאות את השמות של: יעקב פלאטוב (נפטר בין 1888 ל-1890), רוזלי שטרן (16.06.1904–06.04.1844), וולפברג (נפטר 06.01.1910) וכן הנרייטה לינדט ((29.12.1933–20.01.1853)).

מאת: תומאש קאווסקי

ביבליוגרפיה:

- D. Cholewińska, *Gmina synagogałna w Słupsku. Trzy wieki istnienia*, [w:] *Po żydowsku. Tradycje judaistyczne w literaturze i kulturze*, Słupsk 2005.
- *Führer durch die Jüdische Gemeindeverwaltung und Wohlfahrtspflege in Deutschland 1932–1933*, red. B. Schlesinger, Berlin 1933.
- *Historia Słupska*, red. S. Gierszewski, Poznań 1981.
- G. Salinger, *Zur Erinnerung und zum Gedenken. Die einstigen jüdischen Gemeinden Pommerns*, Bd. 2, Hannover – New York 2006.
- *Śladami żydowskimi pod Kaszubach. Przewodnik. Jüdische Spuren in der Kaschubei. Reisehandbuch*, red. M. Borzyszkowska-Szewczyk, C. Pletzing, München 2010.

